

УДК 373.5

О. М. КОБЕРНИК

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Розглядаються різні підходи до характеристики дефініції поняття «концепція» в сучасній науці. Обґрунтовується сутність концепції технологічної освіти як системи вихідних теоретичних положень, які є фундаментом для визначення задуму, мети, цілей та сукупності заходів, необхідних для реалізації зазначених положень, побудови стратегії технологічної підготовки учнів, пріоритетів розвитку особистості та визначення параметрів оцінки і відстеження результатів формування технологічної культури школяра. Розкриваються теоретико-методологічні підходи, покладені в основу концепції технологічної освіти.

Ключові слова: концепція, технологічна освіта, концепція технологічної освіти, теоретико-методологічні підходи.

О. М. КОБЕРНИК

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОБОСНОВАНИЮ КОНЦЕПЦИИ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Рассматриваются разные подходы к характеристике дефиниций понятия «концепция» в современной науке. Обосновывается сущность концепции технологического образования как системы исходных теоретических положений, которые являются фундаментом для определения замысла, цели, задач и совокупности мероприятий, необходимых для реализации отмеченных положений, построения стратегии технологической подготовки учащихся, приоритетов развития личности школьника и определения параметров оценки и отслеживания результатов формирования их технологической культуры. Раскрываются теоретико-методологические подходы, положенные в основу концепции технологического образования.

Ключевые слова: концепция, технологическое образование, концепция технологического образования, теоретико-методологические подходы.

О. М. КОБЕРНИК

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE GROUNDING OF TECHNOLOGICAL EDUCATIONAL CONCEPTION

Different approaches to the characteristic of the definition «conception» in modern science are considered, the essence of technological education conception as a systems of basic theoretical positions, which are foundation for determination of intention, aims and circle of measures, necessary for realization noted positions, construction of strategy of technological preparation of students, priorities of development of personality of schoolboy and determination of parameters of estimation and watching of results of forming of technological culture of a pupil, is grounded. The theoretical and methodological approaches are revealed, set in basis of the technological education concept.

Keywords: conception, technological education, conception of technological education, teoretical and methodological approaches.

Одним з ключових феноменів педагогічної теорії є поняття «концепція». Концепції є орієнтиром під час розробки стратегії певної діяльності. В останні десятиліття в Україні

особлива увага надається розробці різних концепцій у сфері виховання і навчання, професійної підготовки кадрів тощо. Особливе значення для подальшого розвитку технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів має розроблення та наукове обґрунтування концепції технологічної освіти.

Перша спроба розроблення концепції трудової підготовки учнів належить академіку Д. Тхоржевському, який на початку 90-х років ХХ ст. опублікував її у педагогічній пресі. Але сучасні вимоги до загальноосвітньої школи, технологічної культури учнів поставили на порядок денний розроблення нової концепції технологічної освіти.

Мета статті – обґрунтування сутності і теоретико-методологічних підходів до концепції технологічної освіти учнів в Україні.

Підходи до характеристики дефініцій поняття «концепція» в сучасній науці загалом близькі за своїм змістовим наповненням. Разом з тим це поняття дуже багатогранне, має безліч аспектів і тому для його більш глибокого розуміння скористаємося системним підходом.

Так, російськомовний «Електронний словник пізнавальних статей» концепцію трактує як «систему поглядів, що відображає певне розуміння сутності якого-небудь предмета чи явища та відношення до нього; це сукупність принципів, які визначають напрям розвитку та способи вирішення поставлених завдань у рамках того чи іншого виду діяльності» [5]. Схожим до цього визначення є поняття, подане в «Українському радянському енциклопедичному словнику»: концепція – це 1) система поглядів на те чи інше явище, процес; спосіб розуміння, тлумачення яких-небудь явищ, подій, головна точка зору, провідна ідея теорії; 2) провідний задум, конструктивний принцип різних видів діяльності [9, с. 128]. В інших джерелах знаходимо, що концепція – це система поглядів, принципів в якій-небудь галузі; загальна думка, провідна ідея праці, твору [8, с. 93].

Таким чином, з наведених визначень терміна «концепція» випливає, що це поняття у загальному значенні означає систему поглядів, основну думку, провідну ідею теорії тощо.

У рамках обґрунтування концепції технологічної освіти цікавим є філософський підхід до визначення поняття «концепція». В «Тлумачному словнику основних філософських термінів» за редакцією В. Петрушенка зазначається, що концепція – це сукупність положень, що виникає на основі концепту і покликана його підкріпити, довести, обґрунтувати; інколи – спосіб тлумачення, ідея, задум, вчення, що ґрунтується на сукупності *концептів*. Концепція також може бути стислим виразом ядра певної теорії або сукупності поглядів. Концепт – разом із сприйняттям інтелектуальне утворення, яке надає сприйнятому значення та сенсу, що виходить далеко за його чуттєво-фіксовані межі, набуваючи певного предметного або смислового визначення [7, с. 88].

Найбільш змістовно, на нашу думку, охарактеризовано поняття концепції у «Філософському словнику», де подано три різні, зовсім не пов'язані між собою аспекти, які вдало характеризують і пояснюють значення відповідного терміна: 1) провідний задум, конструктивний принцип художнього, технічного та інших видів діяльності; 2) обумовлюючий спосіб розуміння, трактування будь-чого, основна ідея систематичного підходу, основний погляд на предмет, процес чи явище; 3) одна із форм наукового знання (поряд з ідеями, теоріями та ін.) [11, с. 439].

Іноді терміном «концепція» деякі філософи користуються тоді, коли хочуть висловити думку про неусталене знання та його гіпотетичність. Зміст концепції як поняття характеризується цілісністю розуміння, єдиною теоретичною спрямованістю тощо. Концепція є своєрідним способом інтерпретації, способом розуміння несамоочевидних наукових висловлювань. Відзначення концепції як специфічної форми наукового знання було зумовлено кризою очевидності в науці у другій половині ХХ ст. і безпосереднім включенням наукового фактора у сферу наукової творчості. Концепція фіксує насамперед соціокультурний аспект знання, його смислоутворювальну структуру, а також можливість практичного застосування знань.

І. Андрущенко, О. Вусатюк, С. Линецький та А. Шуба виокремлюють наступні елементи філософської концепції:

- 1) зміст відповідних категорій, ідей, норм;

- 2) соціокультурний зміст та аксіологічні висловлювання, які розкривають розуміння тих чи інших наукових тверджень;
- 3) висловлювання, які відтворюють цілісність об'єкта знань;
- 4) висловлювання, які пояснюють процес втілення знань в практичну діяльність людини [11, с. 439].

Отже, аналіз різних точок зору, представлених у довідковій літературі філософського спрямування, дає підстави стверджувати, що слово «концепція» у філософії є вихідним способом оформлення та організації дисциплінарного знання, який об'єднує науку та філософію як основні традиційні дисципліни.

У зв'язку з тим, що предметом нашого дослідження є концепція технологічної освіти, то для нас важливо перейти до розгляду поняття «концепція» з точки зору педагогічної науки, де одночасно вживається термін «концепція» і «педагогічна концепція».

У педагогіці концепція переважно визначається як «основоположний задум, ідея педагогічної теорії, яка показує спосіб побудови системи засобів навчання та виховання на основі цілісного розуміння сутності цих процесів. Вона є стратегією педагогічної діяльності, визначаючи розробку відповідних теорій» [2, с. 216].

Автор «Українського педагогічного словника» С. Гончаренко вказує, що слово «концепція» походить від латинського *conceptio*, яке означає сукупність або систему. Тому педагогічну концепцію він тлумачить як «систему поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес, спосіб розуміння, тлумачення якихось педагогічних явищ, подій; провідну ідею педагогічної теорії» [10, с. 177].

Російські науковці вважають, що педагогічна концепція – це одна із форм проектування, за допомогою якої викладається основна точка зору, провідний задум, теоретичні вихідні принципи побудови педагогічних систем або процесів. Як правило, на їхню думку, педагогічна концепція будується на результатах наукових досліджень. Хоча вона буває дуже узагальненою та абстрактною, але все-таки має велике практичне значення. Практичним призначенням педагогічної концепції є виклад теорії в конструктивній, прикладній формі [4, с. 123].

Російські дослідники Є. Шіянов і С. Бобришов, розглядають концепцію як генезу теорії, стверджуючи, що педагогічна концепція та педагогічна теорія генетично взаємопов'язані і фактично дуплетно відображають структуру, стратегії та логічні етапи раціонального пізнання й опису педагогічної діяльності [12, с. 13]. Концепція є основою педагогічної теорії, її ядром, виконує функцію своєрідного передтеоретичного оформлення та опису наукового знання. Згадані автори висувають положення, що в рамках однієї теорії може існувати кілька концепцій. Для прикладу вони наводять гуманістичну педагогіку, яка представлена різними концепціями: психолого-педагогічна концепція особистісно орієнтованого виховання (І. Якіманська), аксіологічна концепція особистісного виховання (І. Котова, А. Петровський, Є. Шіянов), дидактична модель особистісно орієнтованої освіти (В. Серіков), проектна модель особистісно орієнтованого навчання (Н. Алексєєв) [12, с. 13].

Розглядаючи сутність педагогічної концепції, російський науковець М. Боритко умовно виділяє такі її ознаки:

1. Стислість. Педагогічна концепція має бути настільки короткою, щоб її можна було відтворити в будь-якій, навіть екстремній, ситуації.
2. Логічність. Кожне положення концепції має продовжувати і доповнювати попередні; загалом вона має бути несуперечливою та узгодженою.
3. Завершеність. Концепція повинна охоплювати основні педагогічні проблеми у професійній діяльності вчителя, бути універсальним варіантом їх вирішення.
4. Обґрунтованість. Дієвою може бути лише та концепція, яка вибудована на науково вивірених закономірностях педагогічної діяльності, що є результатом теоретичного аналізу навколишньої дійсності й індивідуальних особливостей педагога.
5. Конкретність. Концепція повинна бути «прив'язана» до індивідуальних особливостей педагога й умов, в яких він працює. Вона може змінюватися з плином часу або при зміні умов роботи (інший вік дітей, рівень домагань та ін.).
6. Доступність. Формулювання концепції повинно бути настільки простим, щоб її могли однаково зрозуміти і колеги (педагоги), й учні, і їхні батьки [3, с. 166].

Російські дослідники здебільшого дотримуються думки, що педагогічна концепція є результатом фундаментальних досліджень у педагогіці. Це означає, що вона підводить підсумки теоретичних і практичних досягнень педагогіки або пропонує моделі розвитку педагогічних систем на прогностичній основі. Основними критеріями будь-якої педагогічної концепції, на думку науковців, є актуальність, новизна, теоретична та практична значущість [12, с. 12].

Так, Н. Михайлова і С. Юсфін стверджують, що педагогічна концепція відображає: світоглядні, філософські уявлення авторів про те, якою має бути освіта; знання автора в галузі педагогіки, психології, методології та управління; вибір авторів (що є метою, а що – засобом), який повинен бути логічно чітким, оскільки призначення освіти визначає зміст і спрямованість подальших виборів, що загалом задають визначеність особистісно-професійному самовизначенню; можливість реформування існуючого і перетворення його в належне [6, с. 92].

Не можна обійти увагою доробок вчених США і Західної Європи у вивченні вказаної проблеми. Проаналізувавши американські педагогічні та тлумачні словники, ми дійшли висновку, що пояснення поняття «концепція» як такого з педагогічної точки зору в них не існує. Так, «Педагогічний словник» («Dictionary of Education») подає таке визначення терміна: з психологічної точки зору – формулювання загальної ідеї, що становить загальний елемент чи атрибут групи або класу [13, с. 119]. Тлумачний словник видавництва Longman пропонує визначення педагогічної концепції в такому формулюванні: 1) ідея про щось чи загальне розуміння чогось; 2) процес, у результаті якого формується план чи ідея [13, с. 318]. В енциклопедії «Americana», виданій у Нью-Йорку в 1973 р., педагогічна концепція визначається як «думка чи ідея» [14, с. 500].

Отже, аналіз наявних у різних джерелах визначень сутності терміна «педагогічна концепція» дозволяє зробити висновок про те, що: по-перше, концепція розглядається як одна з основних категорій педагогіки; по-друге, поняття педагогічної концепції надзвичайно багатозначне; по-третє, серед великої кількості трактувань можна виокремити чотири ключові слова, які входять у визначення: сукупність, система, ідея, задум. Саме ці поняття і передають сутність терміна «педагогічна концепція».

Враховуючи проблематику дослідження, варто, на нашу думку, окреслити процес формування чи побудови будь-якої концепції. Зауважимо, що автори по-різному розглядають цю проблему, тому вивчати її необхідно багатогранно.

Розглянемо розуміння сутності цього процесу в літературі США. В американських джерелах часто зустрічаємо поняття «формування концепції». Його визначення є чітким: «Це процес, у результаті якого людина об'єднує всі ті об'єкти, що поділяють деякі загальні властивості» [14, с. 500] або «процес, у ході якого особа навчається класифікувати свій специфічний досвід у правила чи класи» [15, с. 106]. Отже, «формування концепції» – це по суті термін, що використовується в американській літературі для характеристики процесу, результатом якого є вміння формувати чи об'єднувати положення в класи.

Ми погоджуємося з думкою, висловленою науковцями, що процес формування концепції в новому світі здійснюється з позицій творчого підходу. Більшість концепцій, що створюються, беруть свої витoki з того культурного середовища, в якому вони існують. Створення концепцій є складним процесом, що передбачає наявність в особи вміння розробки нових, не досліджуваних досі комбінацій та критичної творчості.

Щодо російськомовних педагогічних джерел, то процес «формування концепції» окреслюється в них як «проектування концепції» чи «проектна розробка концепції». Проаналізувавши дослідження російського теоретика Є. Бондаревської, ми виокремили два стратегічні підходи в проектуванні педагогічної концепції:

- від спеціалістів різного профілю (методологів, представників педагогіки, методистів, викладачів-практиків, менеджерів тощо);
- від безпосередніх «споживачів» (учнів та їхніх батьків, а також роботодавців, якщо мова йде про професійну освіту) [2, с. 184].

Відповідно до першого підходу проектна розробка концепції відбувається за такими етапами:

1) вивчення філософських, загальнонаукових і соціокультурних аспектів, пов'язаних із досліджуваною проблемою;

2) вироблення комплексного розуміння якості кінцевого результату навчання і виховання, яке буде здійснюватися в рамках відповідної концепції;

3) відбір структурних компонентів змісту концепції;

4) конкретизація структурних компонентів за предметними галузями, навчальними дисциплінами з урахуванням вимог чинних державних стандартів;

5) аналіз наявного у вітчизняній та міжнародній практиці аналогічного досвіду;

6) проектування оптимальних умов, необхідних для реалізації змісту відповідної концепції;

7) розробка власне тексту концепції [2, с. 184–186].

Другий стратегічний підхід передбачає наступні етапи:

1) попереднє вивчення реальних потреб будь-якої категорії учнів (населення) в освоєнні певної предметної сфери;

2) подальше структурування і диференціація цих потреб за категоріями, віком і рівнями освіти;

3) аналіз можливостей наявних навчальних предметів і дисциплін у вирішенні зазначених проблем та констатація прогалин, які не дозволяють повністю задовольнити виявлені потреби учнів (студентів, фахівців) у спеціальних знаннях, уміннях та навичках;

4) побудова стратегічних ліній розвитку змісту за рахунок посилення міжпредметних зв'язків, запровадження принципово нових змістовних блоків, предметних курсів;

5) подальше концептуальне опрацювання кожного з окремих структурних компонентів змісту [2, с. 187].

Для нас важливими є встановлені Є. Шіяновим та С. Бобришовим базові етапи формування педагогічної концепції:

1) емпіричний (впорядкована і взаємопов'язана побудова система педагогічних фактів, які пояснюють емпіричну сутність, контури і загальні закономірності прояву досліджуваного феномена);

2) теоретичний (система науково обґрунтованих опорних ідей, суджень, понять, що представляють і описують явища, які вивчаються);

3) методологічний (система принципів, що дозволяє генерувати і відбирати ідеї, встановлювати між ними взаємозв'язок, фіксувати факти, виявляти педагогічні закономірності тощо) [12, с. 14].

Отже, розроблення концепції передбачає початковий задум зміни педагогічної дійсності, включаючи систему уявлень про те, повинні відбуватися зміни. Автори концепцій ніби моделюють ідеальний (бажаний) образ освітнього простору, системи (еталон), потім проводять діагностику педагогічних реалій і створюють його реальний образ ..., після чого конструюють механізми переходу освітньої системи в новий якісний стан, моделюють інноваційні процеси.

У процесі проектування будь-якої концепції, у нашому випадку – концепції технологічної освіти, відбувається розробка стратегії розвитку технологічної підготовки учнівської молоді, методології визначення мети, завдань, змісту та основних принципів технологічної освіти. Призначення концепції – виклад теорії в конструктивній, прикладній формі, що зумовлює наявність різноманітних її класифікацій.

Таким чином, розглянувши поняття «концепція» та «педагогічна концепція», слідуючи логіці нашого дослідження, виведемо основну дефініцію, що є предметом нашого аналізу, – це «концепція технологічної освіти».

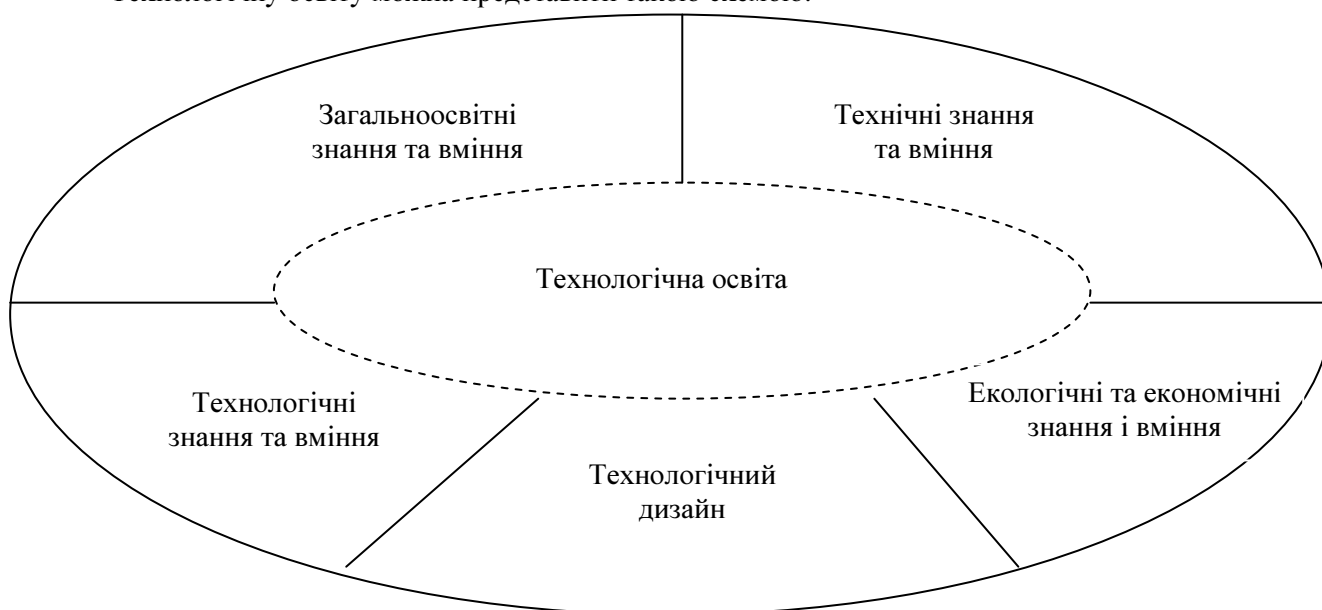
Зрозуміло, що одним із ключових понять для розуміння цієї категорії є поняття «технологічна освіта». В українській педагогічній науці це поняття по-різному інтерпретується, але в принципі, має чітке визначення. Однак, для того, щоб досягти поставленого завдання стосовно поняття «концепція технологічної освіти», звернемося до деяких уточнень.

Технологічна освіта – це процес і результат засвоєння системи знань про сучасне виробництво, формування комплексу вмінь поведінки з засобами праці, підготовка підростаючого покоління до активної предметно-перетворювальної діяльності. Вона є

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

складовою загальної освіти, основним елементом професійної підготовки і забезпечує формування технологічної культури особистості школяра.

Технологічну освіту можна представити такою схемою:

Технологічна культура передбачає оволодіння системою понять, методів та засобів перетворювальної діяльності зі створення матеріальних і духовних цінностей. Вона забезпечує вивчення сучасних перспективних енерго- та матеріалозберігаючих технологій перетворення матеріалів, енергії й інформації в сферах виробництва та послуг із використанням комп'ютерної техніки, соціальних наслідків застосування технології, методів боротьби із забрудненням навколишнього середовища, планування й організація трудового процесу, технологічної дисципліни, грамотного обладнання робочого місця, забезпечення безпеки праці, комп'ютерної обробки документації, психології людського спілкування, основ творчої й підприємницької діяльності, виконання проектів. Технологічна культура має певні складові: культуру праці, інформаційну й граматичну культуру, культуру дизайну, підприємницьку й проектну культуру, культуру людських відносин, екологічну культуру.

Отже, концепція технологічної освіти – це система вихідних теоретичних положень, які є фундаментом для визначення задуму, мети, цілей та сукупності заходів, необхідних для реалізації зазначених положень, побудови стратегії технологічної підготовки учнів, пріоритетів розвитку особистості та визначення параметрів оцінки і відстеження результатів формування технологічної культури школяра.

Концепція технологічної освіти ґрунтується на таких теоретико-методологічних засадах:

1. Проблема формування творчої особистості багато десятиліть є предметом уваги педагогів усього світу. Поряд із багатьма іншими якостями школа повинна сформувати в учнів потребу в самостійній творчій діяльності. Вітчизняні педагоги завжди надавали цьому надзвичайно великого значення, ставлячи в центрі вирішення проблеми залучення учнів до трудової діяльності. Будь-які спроби уникнути праці закінчуються неприємностями як для особистості, так і для суспільства. Цю закономірність виявив свого часу ще К. Ушинський, враховуючи те, що вільна праця необхідна людині сама по собі, для розвитку підтримки в ній почуття людської гідності. Він відзначав, що якби люди винайшли філософський камінь, то біда була б невеликою: золото перестало би бути монетою; але якби вони знайшли казковий мішок, з якого вискакує все, чого душа бажає, або винайшли машину, яка повністю замінила би будь-яку працю людини, тоді б припинився розвиток людства: неробство й дикість панували б у суспільстві. Згідно з К. Ушинським, тільки внутрішня духовна животворна сила праці є джерелом людської гідності і разом з тим моральності, щастя. Цей животворний вплив особиста праця має лише на того, хто працює. Матеріальні результати праці можна успадкувати, купити, відібрати, але внутрішньої, духовної животворної сили праці не можна ні успадкувати, ні купити, ні відібрати – вона залишається в того, хто працює.

Про значну роль праці в розвитку особистості заявляли А. Макаренко, С. Шацький, В. Сухомлинський, І. Ткаченко та інші відомі педагоги.

2. Зміна освітніх парадигм у нашій країні з «педоцентризму» на «дитиноцетризм» передбачає, що мета розвитку дитини є провідною стосовно цілей засвоєння змісту, який є лише засобом розвитку дитини.

3. Теорія розвитку змісту освіти свідчить щонайменше про дві детермінанти, які визначають зміст освіти: інваріантно-діяльнісні сторони особистості і генеральні галузі наукового знання. Згідно з таким підходом перетворювальній діяльності з матеріальними об'єктами відповідають практичні науки і їм, відповідно, повинен відповідати навчальний предмет або освітня галузь у навчальному плані, інтерактивна за своєю суттю.

4. Склалася нова галузь філософії – філософія технології. В ній можна визначити кілька основних напрямів: по-перше, це дихотомія «технологія –техніка» (в англословних країнах – це філософія технології, у німецькомовних – філософія техніки); по-друге, це інженерна філософія технології (або парадигма «технологія як прикладна наука»).

5. Формується нова галузь наукового знання – технологічні знання, які є рядоположними з природничо-науковими знаннями. Існують різні підходи до класифікації технологічних знань. Найбільш розповсюджений – за рівнем генералізації: на одному кінці спектра розташовані систематизовані й формалізовані знання інженерів, на іншому – приховані знання ремісників.

Високого рівня освіченості можна досягти за умови високого рівня мотивації учнів. Основним засобом розвитку мотивів у сучасних умовах є гуманітаризація освіти й відмова від технократизації, а тому надзвичайно важливо розвивати технологічну освіту в гуманістичній парадигмі.

Ринкові відносини також серйозно вплинули на формування концепції технологічної освіти. Орієнтація на споживача, ринок, покупця, а не на усереднену людину – важливі і невід'ємні риси технологічної підготовки. Об'єктивна необхідність технологічної освіти зумовлена тим, що практика політехнічної, трудової й професійної підготовки школярів, яка склалась у нашій країні нині, безсистемно розкиданий по навчальних предметах практичний матеріал у вигляді прикладів із життя не дозволяє в повному обсязі реалізувати принципи системності й цілісності. Загальноосвітні предмети мають невелику технологічну спрямованість.

8. Розрізнені шкільні навчальні предмети не можуть у повному обсязі забезпечити розвиток в учнів технологічного світогляду й мислення, сформувані в них уявлення про технологічні процеси на мега-, макро-, мезо- та мікрорівнях, показати загальне значення технологій. У зв'язку з цим технологічна освіта передбачає перехід від предметного до проблемно-орієнтованого навчання. У школах потрібні інтегровані галузі знань, побудовані на міжпредметній основі.

У сучасному виробництві швидко змінюються технології виробництва (у розвинутих країнах ця зміна проходить кожні 2-3 роки), тому людині необхідно постійно підвищувати свою загальну й технологічну підготовку. Попередній лозунг: «Знання на все життя», – замінюється установкою: «Знання через усе життя». Отже, акцент в освіті повинен переміститися з оволодіння званнями, уміннями й навичками на формування потреби в знаннях і навичках самоосвіти.

Концепція технологічної освіти складена з урахуванням сучасного стану, вітчизняного та зарубіжного досвіду технологічної підготовки і перспектив розвитку суспільного знання, спрямована на формування технологічної культури особистості школяра відповідно до вимог часу й основних положень Конституції України, законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті, Концепції профільного навчання, Державного стандарту освітньої галузі «Технологія». Для широкого обговорення вона опублікована в часописі «Трудова підготовка в закладах освіти» № 6 за 2010 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая энциклопедия; глав. ред. С. А. Кондратов. – М.: ТЕРРА, 2007. – Т. 23. – 592 с.
2. Бондаревская Е. В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания / Е. В. Бондаревская, С. В. Кульневич. – М.; Ростов-на-Дону, 1999. – 560 с.

3. Борытко Н. М. В пространстве воспитательной деятельности: монография / Н. М. Борытко. – Волгоград: Перемена, 2001. – 181 с.
4. Буланова-Топоркова М. В. Педагогика и психология высшей школы: учеб. пособие / М. В. Буланова-Топоркова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 544 с.
5. Электронный словарь познавательных статей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.umniki.ru/konserciya.html>.
6. Михайлова Н. Н. Педагогика поддержки: учеб.-метод. пособие / Н. Н. Михайлова, С. М. Юсфин. – М.: МИРОС, 2001. – 208 с.
7. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів / В. Петрушенко. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – 264 с.
8. Словарь по образованию и педагогике / сост. Полонский В. М. – М.: Высшая школа, 2004. – 512 с.
9. Словник з основних термінів і понять з превентивного виховання / укл. Оржеховська В. М. – Тернопіль: Тернограф, 2007. – 200 с.
10. Украинский советский энциклопедический словарь / ред. А. Н. Кудрицкий/. – К.: УСЭ, 1988. – Т. 2. – 768 с.
11. Український педагогічний словник / укл. Гончаренко С. У. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
12. Философский словарь / сост. И. В. Андрущенко, О. А. Вусатюк, С. В. Линецкий, А. В. Шуба. – К.: А.С.К., 2006. – 1056 с.
13. Шиянов Е. Взаимосвязь онтологического и феноменологического подходов в теоретико-педагогическом исследовании / Е. Шиянов, С. Бобрышов // Педагогика. – 2006. – № 6. – С. 10–19.
14. Longman dictionary of contemporary English / director, Della Summers. – New ed. p.cm, 2003. – 1950 p.
15. The Encyclopedia Americana (International Edition). – New-York: Americana Corporation, 1973. – Volume 7. – 822 p.
16. The New Encyclopedia Britannica. – Chicago: Encyclopedia Britannica, 1986. – Vol. 4. – 1132 p.